

ARKEOLOGGRUPPEN AB, RAPPORT 2014:26
ARKEOLOGISK FÖRUNTERSÖKNING

Kvarteret Björktrasten 2

Inom fornlämningsområde till RAÄ Kristinehamn 43,
Kristinehamns kommun, Varnums socken, Värmland

Nina Balknäs och Annica Ramström

ARKEOLOGGRUPPEN AB, RAPPORT 2010:26
ARKEOLOGISK FÖRUNDERSÖKNING

Kvarteret Björktrasten 2

Inom fornlämningsområde till RAÄ Kristinehamn 43,
Kristinehamns kommun, Varnums socken, Värmland

Nina Balknäs och Annica Ramström

ARKEOLOGGRUPPEN I ÖREBRO AB
Drottninggatan 11, 702 10 Örebro
Telefon 019-609 04 10

www.arkeologgruppen.se
arkeologgruppen@arkeologgruppen.se

© 2014 Arkeologgruppen AB

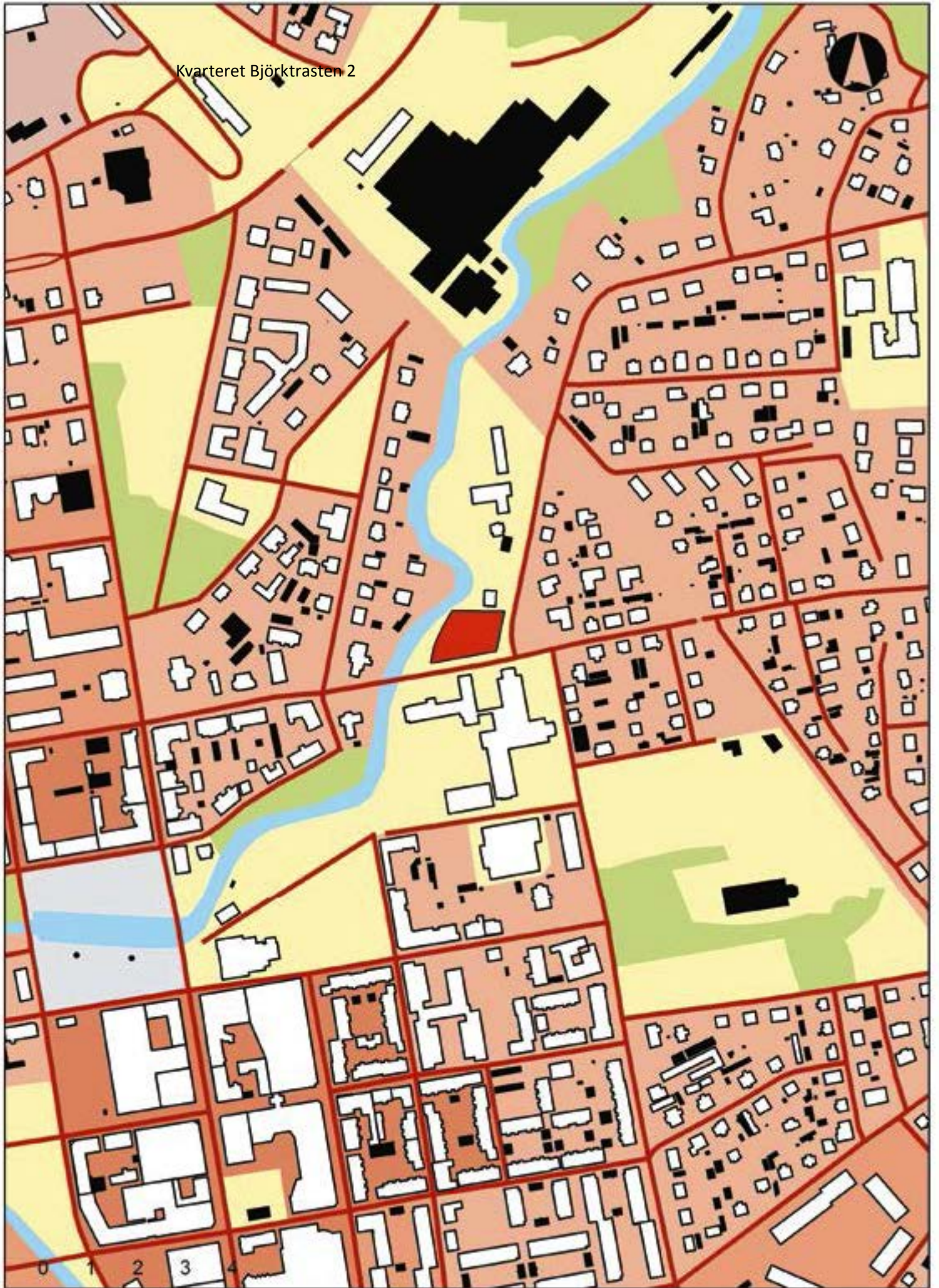
Arkeologgruppen rapport 2014:26
Författare Nina Balknäs och Annica Ramström
Grafisk form Nina Balknäs @ Högtorps Diverse
Omslagsfoto Husgrunden i schakt 474.

Kartor ur allmänt kartmaterial, © Lantmäteriet Dnr 50223371_0001.

Innehållsförteckning

Sammanfattning.....	5
Bakgrund och kulturmiljö.....	5
Syfte	6
Metod och genomförande	6
Resultat	6
Övriga lämningar	9
Tolkning	9
Utvärdering av resultaten i förhållande till undersökningsplanen.....	10
Referenser	11
Administrativa uppgifter	12
Bilagor.....	13
Bilaga 1. Schakttabell	
Bilaga 2. Anläggningstabell	

Kvarteret Björktrasten 2

Figur 1. Karta över delar av centrala Kristinehamn med platsen för förundersökningen markerat med rött. Skala 1:4 000.

Sammanfattning

Då Kristinehamns kommun planerar nybyggnation inom kvarteret Björktrasten 2 har Arkeologgruppen AB, på uppdrag av Länsstyrelsen i Värmlands län, genomfört en arkeologisk förundersökning inom ovan nämnda kvarter för att klargöra behovet av en särskild arkeologisk undersökning.

Undersökningsområdet ligger direkt norr om RAÄ 43:1 som består av Kristinehamns stadslager. Enligt äldre kartmaterial har marken under historisk tid använts för stadsodling och inte varit bebyggd. Under 1900-talet uppfördes en handelsträdgård på platsen. Det visade sig under förundersökningen att marken markbereddes i samband med byggnationen.

Bakgrund och kulturmiljö

Med anledning av att Kristinehamns kommun planerar att bygga ett teknik- och innovationscenter inom kvarteret Björktrasten 2 har Arkeologgruppen AB genomfört en förundersökning inom området. Uppdragsgivare var Kristinehamns kommun. Uppdraget utfördes mellan den 4 och 7 augusti år 2014.

I Kristinehamn har Södra, Västra och Östra Staketgatan utgjort gräns för staden under historisk tid. Kvarteret Björktrasten 2 är beläget direkt norr om Norra Staketgatan och ligger därmed strax utanför det som utgör fornlämningsområdet för RAÄ Kristinehamn 43. Gränsen för de historiska stadslagren, fornlämningsområdet, i Kristinehamn är bedömd utifrån historiskt kartmaterial, vilket inte behöver betyda att den reella gränsen är sådan. Staden är svår att gränsbestämma då den omgivande landsbygden till stor del var en del av staden. Även om det nu aktuella området ligger strax utanför det som tidigare har ansetts utgöra gräns för stadslager, så vet vi idag att det i dessa utkantsområden finns potential att hitta spår efter aktiviteter som skett i stadens utkantsområde, såsom sophantering och odling, men även plats för bebyggelse och marknader som har legat utanför det enligt kartorna reglerade stadsområdet.

Tidigare arkeologiska undersökningar har endast genomförts inom den historiskt kända stadsgränsen. Under andra halvan av 1980-talet genomfördes ett 10-tal arkeologiska undersökningar i Kristinehamn med dateringar till 1600- och 1700-talet. I samband med utbyggnaden av Brotorpsskolan gjordes en arkeologisk undersökning av Varnums medeltida sockenkyrkogård, belägen ett hundratal meter söder om det nu aktuella undersökningsområdet.

Kristinehamn fick sina stadsprivilegier år 1642. Från början var det meningen att staden skulle få sina privilegier redan år 1582, två år innan Karlstad erhöll sina privilegier. Enligt 1756 års karta är undersökningsområdet beläget inom Prästgårdens ägor. Prästgården är en av de 14 gårdar som drogs in när Kristinehamn stad anlades. Äldsta

kända skriftliga belägg för Prästgården är från år 1540. Det var markrättigheterna som drogs in och det framgår inte om gårdarna revs eller flyttades, däremot nämns att marken bland annat användes för kålgårdar, och som stadens ängar och åkrar. Prästgården ligger öster om gården Bro som omnämns som marknadsplats år 1628. Marknadsplatsen ska ha legat längs med en allfarväg.

Det finns uppgifter om tre kyrkor varaven medeltida längs den södra stranden av ån Varnan som har varit en sockenkyrka. Nästa kyrka låg vid nuvarande Brogårdsskolan och anlades år 1641 och var i bruk fram till år 1850. Omkring år 1850 invigdes den nuvarande kyrkan.

Syfte

Förundersökningens syfte var att klargöra behovet av en särskild arkeologisk undersökning. Resultaten från förundersökningen skulle även ligga till grund för bestämning av inriktning och omfattning vid den eventuella särskilda arkeologiska undersökningen.

Detta innebar att Arkeologgruppen AB undersökte och dokumenterade lämningar i form av lager, anläggningar och fynd avseende karaktär, mängd, komplexitet och bevarandegrad. Även en preliminär datering gjordes.

I uppdraget ingick även att bedöma eventuella lämningars utbredning och att avgöra vilken vetenskaplig och pedagogisk potential eventuella lämningarna har i relation till aktuellt kunskapsläge och kunskapsbehov.

Metod och genomförande

Sammanlagt femton schakt togs upp spridda över ytan. Eftersom det inom undersökningsområdet fanns ett ställverk och flera nedgrävningar för ledningar fick schaktens placering anpassas efter dessa.

Grävningen genomfördes med grävmaskin. De flesta schakt grävdes med enkel skopbredd, 1,5 meter, utom i de fall när en yta ansågs befogad. Då grävdes med dubbel skopbredd. Grävningen genomfördes skiktvis ned till konstruktioner, anläggningar eller kulturlager påträffades. Recenta konstruktioner och lager dokumenterades översiktligt och togs bort. Påträffade lämningar grävdes för hand, dokumenterades och mättes in med en RTK-GPS.

Samtliga schakt återfylldes direkt med det uppgrävda materialet. Asfalten fraktades bort.

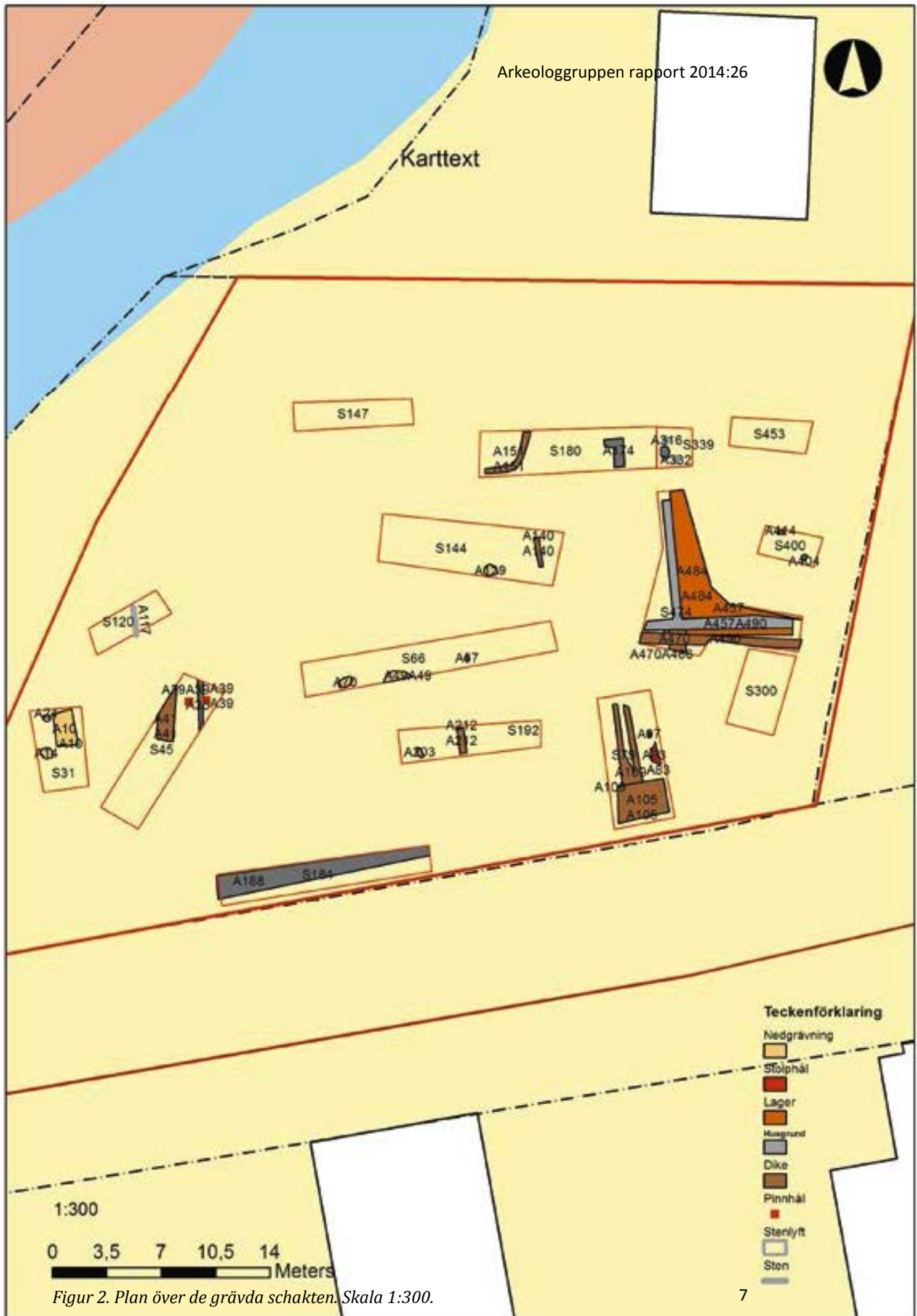
Resultat

Förundersökningen visar att marken i området blivit markberedd i samband med att en handelsträdgård anlades under 1900-talets mitt. Stora delar av området har jämnats ut och i samband med det har äldre markhorisonter och eventuella lämningar grävts bort.

Sammanlagt grävdes 14 schakt som fördelades så jämt som möjligt på ytan.

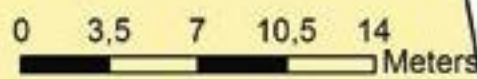
Karttext

Teckenförklaring

- Nedgrävning
- Stolphål
- Lager
- Husgrund
- Dike
- Pinnhål
- Sterilyft
- Sten

1:300

Figur 2. Plan över de grävda schakten. Skala 1:300.

Figur 3. Bilden visar schakt 31 och hur en av groparna täckts av sand. Längst till vänster syns en av alla nedgrävningar som fanns i området. Foto taget från öster av Arkeologgruppen.

I schakt 31 och 120 påträffades fluvial finsand ovanpå gropar med recent material. Det innebär att ån Varnan svämmat över under upp- eller ombyggnation av handelsträdgården. I schakt 180 bestod undergrunden delvis av grå dyluktande silt med organiska rester av vass och rötter. Området har alltså även tidigare periodvis varit vattensjukt och översvämmat av Varnans vatten.

Ett flertal dräneringar påträffades i schakten. De flesta av dem hör med stor sannolikhet samman med handelsträdgården. I schakt 180 fanns en möjlig äldre dränering bestående av rundade stenar 0,2 meter stora i en 0,3 meter bred nedgrävning. Dräneringen löpte i öst-västlig riktning och gjorde sedan en mjukt rundad sväng mot norr. I botten av den norra delen påträffades en plank, 0,15 meter bred. Dräneringen låg intill det dyluktande lagret i schakt 180 och kan sannolikt kopplas samman med odling eller betesdrift under historisk tid.

I undersökningsområdets östra del, i schakt 474, hittades resterna efter en husgrund, A457, som inledningsvis tolkades vara stratigrafiskt äldre än handelsträdgården. Lagret A490, resterna från handelsträdgården, täckte delvis husgrunden. Det mest troliga är dock att husgrunden hör till handelsträdgårdens tidigaste fas. Syllstenarna som var lagda i upp till två skift löpte i en östvästlig linje och en nordsydlig. Den östvästliga raden tolkades som en yttervägg medan den nordsydliga tolkades som resterna efter en innervägg. Det ringa fyndmaterialet gjorde husgrunden svår att datera. Enstaka skärvor oglaserat rödgods och ett kritpipskaft tillsammans med slagg pekar

Figur 4. Bild över husgrunden A457. Foto taget från sydöst av Arkeologgruppen.

på en datering till 1800-talet. Syllstenarna till husgrunden var nedgrävda i ett kulturlager, A484, som uppfattades som ett odlingslager från tiden då området användes som stadsjord.

Kulturlagret förekom fläckvis i schakten 453, 400, 474 och 339.

Övriga lämningar

Ett fåtal äldre lämningar framkom under resterna från handelsträdgården. Det rör sig om mindre nedgrävningar utan fynd. Ett tämligen säkert stolphål, A57, med fyllning av mörkfärgad sand påträffades. Möjligen är även A129 ett stolphål då anläggningen hade en liknande karaktär som A57. Endast bottnarna fanns kvar av anläggningarna. Makroprov togs från A57 och A129.

Ytterligare två stolphål påträffades i schakt 79; A89 och A97. Dessa låg cirka en meter isär. De var mycket lika varandra i karaktär och har tydligt hört samman. Fyllningen i dem bestod av samma recenta lager som fanns i skräpgropen A83, vilken de låg under. En tolkning är att stolparna stått under historisk tid och dragits upp i samband med att gropen A83 grävdes.

Tolkning

Den västra och mellersta delen av undersökningsområdet har vid ett och samma tillfälle varit föremål för kraftig markberedning. Detta kan ha gjorts i samband med att handelsträdgården anlades eller på grund av att området utsatts för mindre jordskred.

Det äldsta lagret i den östra delen utgjordes av odlingslagret A484. Lagret saknades helt i den västra delen på grund av markberedningen eller ett eventuellt ras. Husgrunden, A457 som stratigrafiskt

var yngre än odlingslagret men äldre än handelsträdgården kunde genom fyndmaterial dateras till 1800-talet. De övriga lämningar som hittades på platsen var sporadiska och grunda.

Utvärdering av resultaten i förhållande till undersökningsplanen

Förundersökningens syfte var att klargöra behovet av en särskild arkeologisk undersökning. Resultaten från förundersökningen ska även ligga till grund för bestämning av inriktning och omfattning vid en eventuell särskild arkeologisk undersökning.

Undersökningen har följt den upprättade handlingsplanen. Då det visade sig att området har markberetts under modern tid och endast sporadiska spår av äldre tiders kulturhistoria finns bevarat är både den vetenskapliga och det pedagogiska potentialen obefintlig. Husgrunden som påträffades var endast i ringa omfattning bevarad och avtäcktes och dokumenterades i sin helhet. Arkeologgruppen AB ser ingen anledning till vidare undersökningar.

Referenser

Tryckta källor

Andersson, Sofia & Schedin, Pernilla. 2001. *Den värmländska urbaniseringen*. Institutionen för arkeologi Göteborgs universitet.

Administrativa uppgifter

Landskap: Värmland
Län: Kristinehamns län
Kommun: Kristinehamns kommun
Socken: Varnums socken
Fastighet: Björktrasten 2

Arkeologgruppens diarienummer: Ag 2014_28
Länsstyrelsens diarienummer: 431-7980-2013
Projektnr: 2014_28
Fornlämningsnr: Inom fornlämningsområde
för RAÄ Kristinehamn 43:1

Projektledning:

Ebba Knabe

Personal:

Ebba Knabe, Annica Ramström, Nina Balknäs

Undersökningstid: 2014-08-04 till 2014-08-07

Fälttimmar: 112 timmar

Exploateringsyta: 2 000 m²

Undersökt yta: 270 m²

Koordinatsystem: SWEREF 99 TM

Dokumentationshandlingar som förvaras i ATA, RAÄ, Stockholm:

—

Digitalt arkiv:

Digitala data förvaras tillsvidare hos Arkeologgruppen AB.

Fynd:

Inga fynd omhändertogs.

Bilagor

Bilaga 1. Schakttabell

Bilaga 2. Anläggningstabell

Bilaga 1. Schakttabell

Schakt	Storlek	Djup	Beskrivning	Anl
31	6x3	1,7 meter	<p>0,05 meter asfalt</p> <p>0,3 meter bärlager</p> <p>0,3 meter bärlager (mörkare)</p> <p>0,15 meter kulturlager bestående av brungrå humös sand. I lagret fanns rester efter handelsträdgården i form av blomkruksskärvor och valsat glas.</p> <p>0,1 meter fluvial, siltig finsand</p> <p>I den norra delen av schaktet fanns 0,2 meter svart sand med ett stort inslag av slagg under den vattenavsatta sanden.</p> <p>0,6 meter orörd ljusgul, siltig finsand</p> <p>I botten fanns blågrå lera.</p>	<p>A10</p> <p>A14</p> <p>A24</p>
45	10x3	1,0 meter	<p>0,05 meter asfalt</p> <p>0,3 meter bärlager</p> <p>0,3 meter bärlager (mörkare)</p> <p>Under det fanns orörd sand.</p> <p>I det nordvästra hörnet fanns 0,15 meter kulturlager bestående av brungrå humös sand. I lagret fanns rester efter handelsträdgården i form av blomkruksskärvor.</p> <p>Diagonalt över schaktet gick en nedgrävning för dränering.</p>	<p>A35</p> <p>A39</p> <p>A41</p>
66	15x1,5	<0,8 meter	<p>0,05 meter asfalt</p> <p>0,4 meter bärlager</p> <p>0,15 meter bärlager (mörkare)</p> <p>0,02-0,15 meter kulturlager från handelsträdgården bestående av brungrå humös sand med recenta fynd. Lagret var tjockast i väster. Därunder fanns A70, en sogrop, även det med recenta fynd.</p> <p>Centralt i schaktet fanns stolphålsbotten A57.</p> <p>Underst fanns orörd, siltig finsand.</p>	<p>A49</p> <p>A57</p> <p>A70</p>

Schakt	Storlek	Djup	Beskrivning	Anl
79	8x3	0,9 meter	<p>0,05 meter asfalt</p> <p>0,25 meter bärlager</p> <p>0,35 meter bärlager (mörkare)</p> <p>0,02 meter grå, sandig lera</p> <p>0,1 meter svart sand med ett stort inslag av slagg</p> <p>0,1 meter grå, sandig lera</p> <p>0,1 meter svart sand med ett stort inslag av slagg</p> <p>Under slagglagret fanns en skräpgröp (A83) och under det, med samma fyllning, fanns stolphålen A89 och A97.</p> <p>I botten orörd ljusgul siltig finsand.</p> <p>Schaktet skars av en dränering (A109). Söder om denna fanns påförd grå lera med sand- och grusfläckar samt ett mindre inslag av slagg.</p>	A83 A89 A97 A105
120	5x1,5 meter	1,0 meter	<p>0,1 meter grästorv</p> <p>0,5 meter humös, brun sand med inslag av slagg och krossade blomkrukor.</p> <p>Under det framkom en stensyll (A117) grävd genom 0,3 meter djup, fluvial, siltig finsand.</p> <p>Väster om A117 fanns</p> <p>0,35 meter recenta, omrörda kulturlagermassor.</p> <p>I botten fanns ljusgul, siltig finsand.</p>	A117
144	11x1,8 meter	0,75 meter	<p>0,05 meter asfalt</p> <p>0,2 meter bärlager</p> <p>0,2 meter bärlager (mörkare)</p> <p>0,1 meter kulturlager bestående av brunrå humös sand. I lagret fanns rester efter handelsträdgården i form av blomkruksskärvor och valsat glas.</p> <p>Under det fanns en grund nedgrävning, A129. Den var grävd genom</p> <p>0,1 meter beige-grå svagt melerad finsand</p> <p>0,3 meter ljusbeige sand (något grövre än den för platsen vanliga finsanden) med ett litet inslag av kolfnyk och aska.</p> <p>0,1 meter ljusgul, siltig finsand (undergrund).</p>	A129

Schakt	Storlek	Djup	Beskrivning	Anl
147	7x1,5 meter	1,1 meter	0,1 meter asfalt 0,1 meter bärlager 0,15 meter bärlager (mörkare) i botten fanna ljusgul, siltig finsand.	
180	10x2,5 meter	1,05 meter	0,05 meter asfalt 0,1 meter bärlager 0,4 meter bärlager (mörkare) 0,15 meter kulturlager bestående av brungrå humös sand. I lagret fanns rester efter handelsträdgården i form av blomkrukksskärvor, slagg och valsat glas. Genom lagret fanns en grävd, svängd dränering, A151. Även ett stensyllshörn påträffades, A174. I botten fanns ljusgul, siltig finsand. Fläckvis ovanpå den fanns grå, dyluktande silt med rester av vass och rötter.	A151 A174
184	12x1,5 meter	0,6-1,9 meter	0,05 meter asfalt 0,2 meter bärlager 0,2 meter bärlager (mörkare) 0,15 meter kulturlager bestående av brungrå humös sand. I lagret fanns rester efter handelsträdgården i form av blomkrukksskärvor och valsat glas. I botten fanns ljusgul, siltig finsand. Schaktet är skuret av en djup nedgrävning, troligen avlopp (A188). Detta grävdes inte i botten.	A188
192	8x1,5 meter	0,6 meter	0,05 meter asfalt 0,15 meter bärlager 0,15 meter bärlager 0,1 meter bärlager I botten fanns ljusgul, siltig finsand. Schaktet skars av en dränering, A212. I det sydvästra hörnet fanns en en liten, flack nedgrävning, A203.	A203 A212
300	8x3 meter	0,8 meter	0,05 meter asfalt 0,4 meter bärlager 0,35 meter kulturlager som i den sydöstra delen kom från handelsträdgården i form av brungrå humös sand med inslag av krukskärvor och glas. Lagret i de nordöstra delen uppfattades som ett recent brandlager med sintersten, tegelsten och slagg som verkar ha dumpats på platsen.	A484

Schakt	Storlek	Djup	Beskrivning	Anl
339	3x2,5 meter	0,8 meter	0,05 meter asfalt 0,5 meter bärlager 0,2 meter kulturlager som i de översta 0,05 metrarna innehöll rester efter handelsträdgården i form av brungrå humös sand med inslag av krukskärvor och glas. Under detta, utan någon tydlig övergång eller gräns fanns ett kompakt brungråsvart mjälligt lager med stänk av kol. Lagret, A484 var fyndlöst och påminde till sin konsistens om ett odlingslager. I botten gråvit finsand.	A484
400	4x2 meter	0,75	0,05 meter asfalt 0,4 meter bärlager 0,3 meter kulturlager av brungråsvart mjäla med stänk av kol, A484. Enstaka stenar, A404 och 414. I botten fanns gråvit finsand	A404 A414 A484
474	9x9 meter	0,8	0,05 meter asfalt 0,4 meter bärlager 0,1 meter kulturlager från handelsträdgården 0,3 meter kulturlager, A484 Schaktet lades först i nordsydlig riktning och följde husgrunden, A457, när tvärsyllen hittades vidgades schaktet i östvästlig riktning. Söder om A457 fanns ett lager med slagg och kol. Norr om syllen fanns A484. Söder om syllen fanns en dränering, A466.	A484 A457 A470 A466
453	4x1,5	0,85	0,05 meter asfalt 0,4 meter bärlager 0,4 meter kulturlager, lagret är dock något luckare än tidigare, A484.	A484

Bilaga 2. Anläggningstabell

A-nr	Typ	Storlek i meter	Djup i meter	Beskrivning	Övrigt
A10	Nedgrävning	1,2x2,2	0,25	Rektangulär. Fyllning av brun sand med ett stort inslag av slagg.	Fynd av spik.
A14	Nedgrävning	0,7	0,07	Rund. Blandad fyllning av ljus och humös sand.	
A24	Nedgrävning	0,4	0,05	Rund. Blandad fyllning av ljus och humös sand.	Fynd av spik.
A35	Cement på sten			Rest från handelsträdgården.	
A39	Käpphål	0,5	0,15	Två käpphål med käppar.	
A41	Dränering	Bredd 1,2		Med tvåtums tegelrör.	
A49	Grop eller sänka			Flack fördjupning med fluvial sand.	PM54
A57	Stolphål	0,25x0,25	0,05	Fyllning av mörkfärgad sand. Plan botten. Otydlig återfyllning runtom mättes inte in.	Jämför med A129
A70	Nedgrävning	0,6x1	0,2	Oval grop, fyllning av mörkfärgad sand.	Fynd av porslin och del av flaska.
A83	Nedgrävning	0,6x1,2	0,25	Skräpgrop. Fyllning av gråbrun siltig finsand.	Fynd av flintgods, slagg, ostron, keramik och järngrunkor.
A89	Stolphål	0,25	0,2	Uppdragen stolpe. En skoningssten i söder. Fyllning av ovanliggande handelsträdgårdslager i A83.	Fynd av flintgods, slagg, ostron, keramik och järngrunkor.

A-nr	Typ	Storlek i meter	Djup i meter	Beskrivning	Övrigt
A97	Stolphål	0,25	0,25	Uppdragen stolpe. Avtryck från en borttagen skoningssten, (0,15x0,15x0,02 meter) i väster Fyllning av ovanliggande handelsträdgårdslager från A83.	Fynd av flintgods, slagg, ostron, keramik och järngrunkor.
A109	Dränering				
A117	Stensyll	0,3x0,5		Sex stenar 0,3-0,5 meter stora, plana upptill. Ligger i en nedgrävning med fyllning av gråbrun finsand.	
A129	Grop eller stolphålsbotten	0,75x0,9	0,1	Fyllning av ljusbeige och grå melerad finsand. Centralt mörkare, eventuell stolpfärgning (0,25 meter i diameter).	PM139 Jämför med A57
A140	Dränering				
A151	Dränering	Bredd 0,3		Svängd ränna med runda stenar 0,2 meter stora i gråbrun finsand. I den nordöstra delen fanns på botten en 0,15 meter bred plank.	
A163	Syllsten	0,5x0,5		Hörnsyll till handelsträdgården.	
A174	Stensyll	0,4x1,5		Stensyll med ett hörn mot nordost bestående av sex stenar.	
A188	Nedgrävning			Maskingrävt, troligen för avlopp. Ej grävt i botten.	
A203	Nedgrävning			Fyllning av svagt humös, brungrå finsand.	

A-nr	Typ	Storlek i meter	Djup i meter	Beskrivning	Övrigt
A212	Dränering	Bredd 0,45			
A308	Sten				
A316	Stenlyft				
A323	Stenlyft				
A332	Stenlyft				
A404	Sten				
A414	Sten				
A457	Husgrund			En syllstensrad löpte i nordsydlig riktning, cirka 8 meter lång och 0,46 meter bred lagd i upptill två skift av sten i storleken 0,25-0,4 meter stora. Ytterligare en syllstensrad löpte i öst-västlig riktning, den var 7 meter lång och 0,4 meter bred av sten i storleken 0,25-0,4 meter stora.	
466	Dränering		0,3 - 0,4	Dräneringen fortsätter in i den östra schaktväggen och går fram till husgrunden A457. Dräneringen är skålad och fylld med småsten.	
A470	Dränering			Nedgrävt tegelrör, recent.	
A484	Kulturlager, odlingslager			Brungrå mjåla med inslag av kol. Lagret uppfattas som ursprunglig marknivå	
A490	Kulturlager, rest från handels-trädgården			Brunsvart med struktur från sand till mjåla. Innehåller fynd i form av skårvor från blomkrukor, fönsterglas och buteljglas.	

